

Ett särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden

Sammanfattning

Utskottet ställer sig bakom regeringens förslag till ny lag om särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden och förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen.

Det förslag till ny lag som utskottet tillstyrker innebär att en arbetsgivare inte får utsätta en arbetstagare för repressalier på grund av att arbetstagaren slår larm om allvarliga missförhållanden i arbetsgivarens verksamhet. Arbetstagare som utsätts för repressalier av sin arbetsgivare i strid med lagen ska ha rätt till skadestånd för såväl förlust som kränkning. Även inhyrda arbetstagare föreslås omfattas av repressalieskyddet. Förslaget innebär inte någon inskränkning av det skydd som kan gälla på annan grund. Den föreslagna lagen ger vidare inte någon självständig rätt att slå larm. Arbetstagare som genom att slå larm gör sig skyldiga till brott föreslås vara undantagna från lagens skydd mot repressalier. Lagen föreslås vara tvingande till arbetstagarens fördel.

Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen innebär att i mål om tillämpningen av den föreslagna lagen ska sekretess gälla hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider avsevärd skada eller betydande men om uppgiften röjs.

Den nya lagen liksom ändringen i offentlighets- och sekretesslagen föreslås träda i kraft den 1 januari 2017.

Utskottet anser att riksdagen bör avslå yrkandena i följdmotionerna.

I betänkandet finns tre reservationer (SD, V, L).

Behandlade förslag

Proposition 2015/16:128 Ett särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden.

Sex yrkanden i följdmotioner.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	4
Ärendet och dess beredning.....	4
Utskottets överväganden.....	5
Ett särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden	5
Reservationer	11
1. Ett särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden, punkt 1 – motiveringen (L)	11
2. Ytterligare skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm, punkt 2 (SD)	12
3. Ytterligare skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm, punkt 2 (V)	12
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag	15
Propositionen	15
Följdmotionerna	15
<i>Bilaga 2</i>	
Regeringens lagförslag	17

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Ett särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden

Riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden,

2. lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Därmed bifaller riksdagen proposition 2015/16:128 punkterna 1 och 2 samt avslår motion

2015/16:3359 av Fredrik Malm m.fl. (L).

Reservation 1 (L) – motiveringen

2. Ytterligare skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm

Riksdagen avslår motionerna

2015/16:3341 av Magnus Persson och Sven-Olof Sällström (båda SD) yrkandena 1 och 2 samt

2015/16:3353 av Ali Esbati m.fl. (V) yrkandena 1–3.

Reservation 2 (SD)

Reservation 3 (V)

Stockholm den 28 april 2016

På arbetsmarknadsutskottets vägnar

Raimo Pärssinen

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Raimo Pärssinen (S), Elisabeth Svantesson (M), Annelie Karlsson (S), Katarina Brännström (M), Ann-Christin Ahlberg (S), Sven-Olof Sällström (SD), Hanif Bali (M), Annika Carlsson (C), Marco Venegas (MP), Christian Holm Barenfeld (M), Eva-Lena Jansson (S), Fredrik Malm (L), Désirée Pethrus (KD), Helén Pettersson i Umeå (S), Magnus Manhammar (S), Magnus Persson (SD) och Christina Höj Larsen (V).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

Regeringen beslutade den 14 februari 2013 att ge en särskild utredare i uppdrag att se över skyddet för arbetstagare som slår larm om olika former av missförhållanden, oegentligheter eller brott och föreslå åtgärder som syftar till att stärka skyddet och skapa ett tydligare regelverk (dir. 2013:16). Utredningen, som antog namnet Utredningen om stärkt skydd för arbetstagare som slår larm, överlämnade sitt betänkande Visselblåsare – Stärkt skydd för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden (SOU 2014:31) i maj 2014. Betänkandet har remissbehandlats. En remissammanställning finns tillgänglig hos Arbetsmarknadsdepartementet (dnr A2014/2170/ARM).

I detta ärende behandlar utskottet regeringens proposition 2015/16:128 Ett särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden samt tre motioner som väckts med anledning av propositionen. Propositionen bygger på SOU 2014:31. I propositionen föreslår regeringen att en ny lag införs som innebär att arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden i arbetsgivarens verksamhet ska omfattas av ett särskilt skydd mot repressalier. Vidare föreslår regeringen en ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Den nya lagen respektive ändringen i offentlighets- och sekretesslagen föreslås träda i kraft den 1 januari 2017.

Lagrådet har yttrat sig över förslagen i propositionen. Regeringen har behandlat Lagrådets synpunkter i olika avsnitt i propositionen.

Regeringens förslag till riksdagsbeslut och förslagen i motionerna finns i bilaga 1. Regeringens lagförslag finns i bilaga 2.

Utskottets överväganden

Ett särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen antar regeringens förslag till lag om särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden och förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen och avslår samtliga motionsyrkanden.

Jämför reservationerna 1 (L) – motiveringen, 2 (SD) och 3 (V).

Gällande rätt

Det finns i svensk rätt ingen särskild skyddslagstiftning för arbetstagare som slår larm om missförhållanden. Vid arbetstagares larm tillämpas därför en rad olika rättsregler från olika rättsområden. De områden inom svensk rätt som har särskild betydelse för frågan om vilket skydd arbetstagare som slår larm har är gällande regler om yttrandefrihet och meddelarskydd respektive de många olika regler inom arbetsrätten som kan innebära skydd för arbetstagare som slår larm.

Yttrandefrihet och meddelarskydd

Grundlagarna tillförsäkrar var och en tryck- och yttrandefrihet som endast kan inskränkas på det sätt som framgår av grundlagarna. Det skydd som grundlagarna ger en arbetstagare som slår larm om missförhållanden hos arbetsgivaren skiljer sig åt beroende på om det är en privat eller offentlig arbetsgivare. Detta följer av att grundlagarna som utgångspunkt skyddar mot åtgärder från det allmänna och inte ingriper i förhållanden mellan enskilda.

Offentligt anställda har ett långtgående skydd när det gäller uppgifter som offentliggörs i eller lämnas till vissa skyddade medier. Om en offentligt anställd t.ex. slår larm genom att lämna uppgifter till en nyhetstidning får arbetsgivaren inte vidta några åtgärder mot arbetstagaren. Ett skydd mot repressalier följer också av den allmänna bestämmelsen om yttrandefrihet i regeringsformen och av Europakonventionen. Det skydd som grundlagarna ger offentliganställda kan inte inskränkas genom avtal.

Inom den privata sektorn gäller i princip inte det skydd som grundlagarna ger gentemot arbetsgivaren. Arbetsgivaren har där större utrymme att vidta åtgärder mot en arbetstagare som rapporterat om missförhållanden och kan också vidta efterforskningsåtgärder. Den privatanställdes möjlighet att slå larm kan också begränsas genom avtalad tystnadsplikt. Europakonventionen

ger dock privatanställda ett visst skydd för bruk av yttrandefriheten i förhållande till arbetsgivaren.

Det arbetsrättsliga skyddet för arbetstagare som slår larm

Inom arbetsrätten finns många olika regler som kan innebära skydd för arbetstagare som slår larm. I lagen (1982:80) om anställningsskydd uppställs vissa krav för att en arbetsgivare ska få skilja en arbetstagare från tjänsten. Genom Arbetsdomstolens praxis har det vidare utvecklats ett visst skydd mot att arbetsgivare vidtar vissa andra ingripande åtgärder mot en arbetstagare utan att det finns godtagbara skäl. Kompletterande regler om skydd mot uppsägning finns i särskild lagstiftning och allmänna arbetsrättsliga grundsatser.

Propositionen

Regeringen föreslår i propositionen att skyddet mot repressalier för arbetstagare som slår larm ska förstärkas och att detta ska ske genom en ny lag. Införandet av en särskild lag motiveras bl.a. med att det kan bidra till att ett ökat fokus riktas mot skyddet för arbetstagare som slår larm och att det gör regleringen tydligare och enklare att förstå för enskilda arbetstagare som överväger att slå larm. Regeringen understryker att den föreslagna lagen ska ses som en del i ett större ramverk som ger skydd åt visselblåsare i arbetslivet och att den ska gälla parallellt med övriga regler som kan aktualiseras när arbetstagare slår larm om missförhållanden. I den föreslagna lagtexten har det tagits in en upplysning om att lagen inte inskränker det skydd som kan gälla på annan grund (1 § första stycket andra meningen).

Den föreslagna lagen ska vara tillämplig och ge ett särskilt skydd mot repressalier när en arbetstagare slår larm om allvarliga missförhållanden i arbetsgivarens verksamhet (1 § första stycket). Enligt förslaget avses med att slå larm såväl att arbetstagaren påtalar missförhållanden för arbetsgivaren som att arbetstagaren vänder sig till någon utanför verksamheten med uppgifterna.

Med allvarliga missförhållanden ska avses brott med fängelse i straffskalan eller därmed jämförliga missförhållanden. Det ska vara tillräckligt att arbetstagaren genom larmet framför konkreta misstankar om sådana allvarliga missförhållanden (1 § andra stycket).

Lagen föreslås gälla alla arbetstagare i offentlig och privat anställning samt omfatta alla arbetsgivare (1 § första stycket). I den föreslagna lagen ska med arbetstagare vidare jämföras den som utför arbete som inhyrd, om larmet avser förhållanden i inhyrarens verksamhet (2 §). I sådana fall ska med arbetsgivare avses inhyraren. Med inhyrd ska avses arbetstagare som lagen (2012:854) om uthyrning av arbetstagare är tillämplig på. Med inhyrare ska avses detsamma som kundföretag enligt samma lag.

Ett avtal föreslås vara ogiltigt i den utsträckning som det upphäver eller inskränker arbetstagares skydd enligt den föreslagna lagen (3 §). Lagen föreslås alltså vara tvingande till arbetstagarens fördel. Regeringen motiverar bestämmelsen om avtals ogiltighet med att en arbetstagare bör kunna känna

sig säker på att vara tillförsäkrad åtminstone den skyddsnivå som lagen föreskriver utan att behöva beakta möjligheten att det kan finnas inskränkningar i kollektivavtal.

Den föreslagna lagen innebär att en arbetsgivare inte får utsätta en arbetstagare för repressalier på grund av att arbetstagaren slår larm om allvarliga missförhållanden i arbetsgivarens verksamhet (4 §). Den som i arbetsgivarens ställe har rätt att besluta i frågor som rör arbetstagaren ska likställas med arbetsgivaren vid tillämpningen av repressalieförbudet. Regeringen anför att för att en repressalie ska omfattas av lagen bör det krävas att den har ett relevant orsakssamband med ett larm. Repressalieförbudet i den föreslagna lagen ska enligt regeringen inte innebära någon begränsning i arbetsgivarens utrymme att vidta åtgärder mot arbetstagaren på andra grunder.

En arbetstagare ska ha skydd mot repressalier enligt lagen om arbetstagaren slår larm till arbetsgivaren eller en representant för arbetsgivaren, eller genom att använda sig av interna rutiner för rapportering av missförhållanden som gäller hos arbetsgivaren (5 §). Regeringen bedömer att det vid interna larm inte bör ställas något krav på visst kunskapsunderlag om uppgifternas riktighet för att arbetstagaren ska omfattas av skyddet.

Det föreslås även att en arbetstagare ska ha skydd mot repressalier enligt lagen om arbetstagaren slår larm genom att vända sig till sin arbetstagarorganisation (6 §). Inte heller i denna situation föreslås något krav på visst kunskapsunderlag.

Vidare föreslås att en arbetstagare som slår larm externt ska ha skydd mot repressalier enligt lagen (7 §). Med externt larm avses att en arbetstagare slår larm genom att offentliggöra uppgifter eller lämna uppgifter för offentliggörande, eller genom att vända sig till en myndighet. En första förutsättning för särskilt skydd mot repressalier vid externa larm föreslås vara att arbetstagaren först har slagit larm internt utan att arbetsgivaren vidtagit skäligen åtgärder med anledning av larmet och i skälig utsträckning informerat arbetstagaren om i vilken omfattning åtgärder vidtagits, eller att arbetstagaren av något annat skäl haft befogad anledning att slå larm externt (7 § 1). Regeringen anför att det generellt anses ligga i arbetstagarens lojalitetsplikt att först försöka lösa problemen i verksamheten internt genom att uppmärksamma arbetsgivaren på förhållandena. En andra förutsättning för särskilt skydd mot repressalier vid externa larm föreslås vara att arbetstagaren hade fog för det påstående om allvarliga missförhållanden som larmet avser (7 § 2).

Enligt förslaget ska den arbetstagare som genom att slå larm gör sig skyldig till brott inte ha skydd enligt lagen (8 §). Exempel på brott som kan begås genom en larmhandling är brott mot rikets säkerhet och andra brott riktade mot staten (t.ex. spioneri, högförräderi, uppvigling, vårdslöshet med hemlig uppgift eller obehörig befattning med hemlig uppgift), brott mot författningsreglerad tystnadsplikt enligt 20 kap. 3 § brottsbalken, hot- och hetsbrott (t.ex. övergrepp i rättsak, olaga hot, hot mot tjänsteman eller hets mot folkgrupp) och ärekränkingsbrott (förtal och förolämpning).

Den sanktion som föreslås mot arbetsgivare som bryter mot repressalieförbudet i den föreslagna lagen är att arbetsgivaren ska betala skadestånd till arbetstagaren för den förlust som uppkommer och för den kränkning som repressalien innebär (9 § första stycket). För talan om skadestånd som förs med anledning av uppsägning eller avskedande eller annat förfarande som omfattas av anställningsskyddslagen föreslås en särskild begränsningsregel (9 § andra stycket). Vidare föreslås en jämningsregel (9 § tredje stycket).

I lagen föreslås en bevisregel som innebär att om den som anser sig ha blivit utsatt för repressalier som strider mot den föreslagna lagen visar omständigheter som ger anledning att anta att så är fallet, är det arbetsgivaren som ska visa att sådana repressalier inte har vidtagits (10 §).

Regeringen föreslår att mål om tillämpningen av den nya lagen ska handläggas enligt lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister. I sådana mål ska också den som utför arbete som inhyrd anses som arbetstagar. Den som arbetet utförs hos ska anses som arbetsgivare. Detta ska gälla också när reglerna om tvisteförhandling i lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet tillämpas. Vid talan enligt den nya lagen ska preskriptionsbestämmelserna i 64–66 och 68 §§ lagen om medbestämmande i arbetslivet tillämpas (11 §).

Regeringen föreslår avslutningsvis ett tillägg i 36 kap. 4 § offentlighets- och sekretesslagen. Det föreslagna tillägget innebär att vid tillämpning i domstol av den föreslagna lagen ska det gälla sekretess för uppgifter om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider avsevärd skada eller betydande men om uppgiften röjs. För uppgift i en allmän handling föreslås sekretessen gälla i högst 20 år.

Den nya lagen och ändringen i offentlighets- och sekretesslagen föreslås träda i kraft den 1 januari 2017.

Motionerna

Vänsterpartiet välkomnar i motion 2015/16:3353 av Ali Esbati m.fl. regeringens lagförslag men vill se en tydligare och mer ändamålsenlig lagstiftning. Vänsterpartiet yrkar att lagens tillämpningsområde ska breddas så att det inte ska råda krav på ”allvarliga missförhållanden” för att omfattas av lagens skydd vid larm, utan att lagen ska ge skydd mot repressalier för arbetstagar som slår larm om ”missförhållanden” (yrkande 1). Vidare vill Vänsterpartiet se ett utökat skydd för visselblåsares identitet (yrkande 2). Slutligen yrkar Vänsterpartiet att fler grupper, såsom uppdragstagar, deltagare i arbetsmarknadspolitiska åtgärder och de som deltar i praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet enligt socialtjänstlagen, bör omfattas av den föreslagna lagen (yrkande 3).

I motion 2015/16:3359 av Fredrik Malm m.fl. välkomnar Liberalerna regeringens lagförslag. Liberalerna tar dock avstånd från regeringens

resonemang i propositionen om att se oetiska förhållanden som ett självständigt kriterium för vad som kan utgöra allvarliga missförhållanden vid tillämpningen av den föreslagna lagen. Liberalerna yrkar mot denna bakgrund att regeringens lagförslag ska antas grundat på den motivering som framgår av motionen.

I motion 2015/16:3341 välkomnar Magnus Persson och Sven-Olof Sällström (båda SD) regeringens proposition men anser att vissa delar saknas i regeringens förslag. Dels vill motionärerna att det ska utarbetas klarare regler för var gränsen mellan visseblåsare och anställning med tystnadsplikt går (yrkande 1), dels vill de se ett utökat skydd för samtliga visseblåsares identitet i såväl offentlig som privat sektor (yrkande 2).

Utskottets ställningstagande

Det kan inte nog framhållas hur viktigt det är att missförhållanden inom företag, organisationer och myndigheter kommer fram och kan åtgärdas. Det finns såväl ett stort allmänintresse som ett betydande värde för enskilda individer i att missförhållanden uppmärksammas. De arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden fullgör en viktig samhällsfunktion och är därför särskilt skyddsvärda. Utskottet anser att den rätt till skadestånd som regeringen nu föreslår för arbetstagare som utsätts för repressalier av sin arbetsgivare på grund av att arbetstagaren slagit larm om allvarliga missförhållanden i verksamheten är ett viktigt och välkommet komplement till det skydd som arbetstagare i övrigt har mot repressalier med anledning av en larmhandling. Att de nya reglerna om skydd mot repressalier placeras i en särskild lag är också positivt eftersom införandet av en ny lag får förutsättas bidra till att ett ökat fokus riktas mot skyddet för arbetstagare som slår larm och leda till att arbetstagare slår larm när så är påkallat.

I fråga om lagens tillämpningsområde föreslår Vänsterpartiet i motion 2015/16:3353 att detta ska breddas genom att kravet på ”allvarliga missförhållanden” ändras till ”missförhållanden”. Utskottet delar inte denna uppfattning utan instämmer i regeringens bedömning att en avgränsning till allvarliga missförhållanden ligger i linje med de internationella rättsakterna på området samt att det är en rimlig och lämplig avvägning utifrån behovet av att beakta även andra skyddsvärda intressen än arbetstagarens.

Utgångspunkten enligt förslaget för vad som ska avses med allvarliga missförhållanden är brott med fängelse i straffskalan, men även larm om därmed jämförliga missförhållanden föreslås omfattas. Utskottet ställer sig bakom den motivering som regeringen har i propositionen om vad som kan anses kvalificeras som allvarliga missförhållanden och vad regeringen anför om oetiska förhållanden. Utskottet delar därmed inte den uppfattning som Liberalerna framför i motion 2015/16:3359.

Vänsterpartiet väcker i motion 2015/16:3353 även förslag om att gå vidare med de förslag om skydd för visseblåsares identitet som lades fram av Utredningen om stärkt skydd för arbetstagare som slår larm (SOU 2014:31).

Liknande förslag framställs i motion 2015/16:3341 (SD). När det gäller utredningens förslag om att införa en regel om tystnadsplikt för den som mottagit uppgifter noterar utskottet att det förslaget hänger samman med utredningens förslag om en helt ny regel i arbetsmiljölagen om krav på interna rutiner för larm, vilket är ett förslag som regeringen valt att inte gå vidare med. I fråga om utredningens förslag om sekretess för visselblåsares identitet hos myndigheter konstaterar utskottet att förslaget handlar om att införa en helt ny sekretessbestämmelse i offentlighets- och sekretesslagen med ett vidsträckt tillämpningsområde. Den grundlagsfästa offentlighetsprincipen är en viktig del av den svenska modellen och en förutsättning för det öppna och transparenta samhälle som vi vill att Sverige ska vara. Att införa regler om tystnadsplikt och sekretess innebär begränsningar av öppenheten och insynen, och för att införa sådana krävs mycket noggranna överväganden. Utskottet finner mot bakgrund av det anförda inte skäl att föreslå någon åtgärd från riksdagen med anledning av nu aktuella motioner.

I motion 2015/16:3353 anser Vänsterpartiet vidare att det bör övervägas om inte fler personkategorier ska omfattas av det skydd som ges genom lagförslaget. Utskottet konstaterar att regeringen i propositionen har övervägt behovet av ett särskilt skydd för ytterligare personkategorier, utöver de som omfattas av det civilrättsliga arbetstagarbegreppet, och stannat vid att föreslå att även inhyrda arbetstagare ska omfattas av lagens skydd mot repressalier. Regeringen betonar i propositionen att den föreslagna lagstiftningen är en skyddslagstiftning med en arbetsrättslig utgångspunkt och att det endast i begränsad utsträckning är möjligt och lämpligt att låta andra personkategorier än arbetstagare omfattas av skyddet. Regeringen skriver att en reglering som omfattar fler personkategorier än de föreslagna kräver ytterligare överväganden, och man gör bedömningen att det inte, åtminstone inte för närvarande, är aktuellt att låta fler personkategorier omfattas av den föreslagna lagen. Utskottet har ingen annan uppfattning än regeringen i denna fråga och delar därmed inte Vänsterpartiets bedömning.

Motionärerna i motion 2015/16:3341 (SD) menar också att det finns behov av klarare regler för var gränsen mellan visselblåsare och anställning med tystnadsplikt går. Utskottet delar inte heller denna bedömning utan anser att regeringens förslag är utformat på ett ändamålsenligt och tillfredsställande sätt.

Sammanfattningsvis anser utskottet att regeringens förslag är väl avvägt och på ett rimligt sätt balanserar olika behov och motstående intressen. Den föreslagna skyddslagstiftningen får anses innebära ökade möjligheter för att missförhållanden inom företag, organisationer och myndigheter kommer fram och kan åtgärdas. Detta har ett stort allmänintresse.

Mot denna bakgrund anser utskottet att riksdagen bör anta regeringens förslag till lag om särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden och förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen samt avslå motionsyrkandena.

Reservationer

1. Ett särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden, punkt 1 – motiveringen (L)

av Fredrik Malm (L).

Ställningstagande

Liberalerna har länge aktivt arbetat för att s.k. visseblåsare ska ges tydligare lagskydd och välkomnar de regler som regeringen föreslår om att en arbetstagare som utsätts för repressalier av sin arbetsgivare i strid med den föreslagna lagen ska ha rätt till skadestånd. Liberalerna ställer sig därför bakom lagförslagen i propositionen.

På en punkt tar dock Liberalerna avstånd från regeringens motivering. I exemplifieringen av vad som kan åsyftas med ”därmed jämförbara förhållanden” (propositionen s. 42 f. och 99 f.) bör inte oetiska förhållanden anges som ett självständigt kriterium för vad som kan utgöra allvarliga missförhållanden vid tillämpningen av den föreslagna lagen.

Att vid tillämpningen av lagen föra resonemang om vad som är etiskt och oetiskt är förenat med stora risker. Till att börja med blir det omöjligt för den enskilda arbetstagaren att förutse i vilka lägen som lagen erbjuder skydd. Att göra oetiska förhållanden till ett självständigt kriterium gör därtill lagens effekter mer svårförutsebara även för andra än arbetstagaren själv. Detta kan i särskilt hög grad gälla inom verksamheter som är omdebatterade men lagliga. I förlängningen av det resonemang som regeringen för i propositionen ligger att den föreslagna lagen desto lättare kan tillämpas på en viss verksamhet ju mer omstridd denna är hos allmänheten och ju fler som tycker den är omoralisk, även om verksamheten i fråga följer lagar, föreskrifter och styrdokument. Liberalerna tar fasta på den kritik som Lagrådet och Sveriges advokatsamfund lämnat mot förslaget. Det är, så som dessa instanser påpekat, angeläget att lagens tillämpningsområde bestäms på ett objektivt sätt och på ett sätt som innebär enhetlig och rättssäker tillämpning för såväl minoritet som majoritet i ett samhälle. Allmänna antaganden om vilka förhållanden som i ett samhälle ska utpekade som etiska eller oetiska bör därför inte ligga till grund för en bedömning av vad som utgör ett allvarligt missförhållande i lagens mening.

Jag anser med det som ovan anförts att oetiska förhållanden inte ska kunna utgöra ett självständigt kriterium vid bedömningen av vad som utgör allvarliga missförhållanden. Mitt ställningstagande innebär att motionen tillgodoses och den ska därför avslås.

2. Ytterligare skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm, punkt 2 (SD)

av Sven-Olof Sällström (SD) och Magnus Persson (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2015/16:3341 av Magnus Persson och Sven-Olof Sällström (båda SD) yrkandena 1 och 2,

bifaller delvis motion

2015/16:3353 av Ali Esbati m.fl. (V) yrkande 2 och

avslår motion

2015/16:3353 av Ali Esbati m.fl. (V) yrkandena 1 och 3.

Ställningstagande

Vi välkomnar regeringens proposition men anser att den saknar vissa delar som är viktiga för ärendet.

Den arbetstagare som överväger att slå larm behöver få bättre vägledning om förhållandet mellan den föreslagna lagen och annan reglering. Det är otillfredsställande att det är så svårt att utläsa vilket skydd lagen i själva verket ger. Regeringen bör därför återkomma med förslag om klarare regler och direktiv för var gränsen går för visselblåsare och anställning med tystnadsplikt.

Vi vill även se ett utökat skydd för visselblåsarens identitet i såväl offentlig som privat verksamhet. Det källskydd som garanteras den som lämnar meddelanden till medier ska vara vägledande för skydd för visselblåsares identitet. Vidare råder som det ser ut nu lagstadgad absolut sekretess vid anmälan av t.ex. brister i arbetsmiljö och överträdelser inom finanssektorn, medan motsvarande inte gäller inom andra områden. Regeringen bör återkomma med förslag om ett utökat skydd för samtliga visselblåsares identitet.

3. Ytterligare skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm, punkt 2 (V)

av Christina Höj Larsen (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2015/16:3353 av Ali Esbati m.fl. (V) yrkandena 1–3,

bifaller delvis motion

2015/16:3341 av Magnus Persson och Sven-Olof Sällström (båda SD) yrkande 2 och

avslår motion

2015/16:3341 av Magnus Persson och Sven-Olof Sällström (båda SD) yrkande 1.

Ställningstagande

Vänsterpartiet anser att det är viktigt att öka skyddet för arbetstagare som slår larm om missförhållanden på arbetsplatsen. Förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare är i utgångspunkten ojämn till arbetsgivarens fördel. Särskilda åtgärder behöver därför vidtas för att arbetstagare i praktiken ska uppmuntras att avtäckta problem i verksamheten. Vänsterpartiet välkomnar regeringens lagförslag och anser att det innehåller flera bra delar men har också ett antal invändningar. Lagförslaget är enligt Vänsterpartiets mening komplicerat och svårtolkat och även otillräckligt i vissa avseenden.

Vänsterpartiet är kritiskt till lagförslagets krav på ”allvarliga missförhållanden” i arbetsgivarens verksamhet för att en arbetstagare ska få skydd när han eller hon slår larm. Det begränsar lagens skydd i alltför stor utsträckning. Regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag där det är ”missförhållanden” och inte ”allvarliga missförhållanden” som ska utlösa det särskilda skyddet vid larm.

För att uppnå ett effektivt och ändamålsenligt s.k. visselblåsarsystem är det angeläget att säkerställa att anmälarens identitet inte röjs. De förslag om regler till skydd för visselblåsares identitet som finns med i SOU 2014:31 bör därför övervägas. Regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag om skydd för visselblåsares identitet i såväl offentlig som privat verksamhet.

Vänsterpartiet välkomnar att regeringens lagförslag, till skillnad från utredningens, även omfattar inhyrd personal. Som ett flertal remissinstanser framhållit finns det även andra grupper, såsom uppdragstagare, deltagare i arbetsmarknadspolitiska åtgärder och de som deltar i praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet enligt socialtjänstlagen, vilka borde omfattas av det föreslagna skyddet. Att inte låta alla som är verksamma på en arbetsplats omfattas av skyddet leder ofrånkomligen till oklarhet om vad som gäller. Även personer som befinner sig på en arbetsplats under kortare perioder, vilket vanligtvis är fallet för ovannämnda personkategorier, bör kunna slå larm vid missförhållanden utan att riskera repressalier från arbetsgivaren. Regeringen bör därför återkomma till riksdagen med förslag om att även uppdragstagare, deltagare i arbetsmarknadspolitiska åtgärder och de som deltar i praktik eller

annan kompetenshöjande verksamhet enligt socialtjänstlagen ska omfattas av lagstiftningen.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Propositionen

Proposition 2015/16:128 Ett särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden:

1. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden.
2. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Följdmotionerna

2015/16:3341 av Magnus Persson och Sven-Olof Sällström (båda SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om klarare regler för visselblåsare och anställda med tystnadsplikt och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om sekretess gällande visselblåsares identitet och tillkännager detta för regeringen.

2015/16:3353 av Ali Esbati m.fl. (V):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag som innebär att det är ”missförhållanden” och inte ”allvarliga missförhållanden” som ska utlösa det särskilda skyddet vid larm och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag om skydd för visselblåsares identitet i såväl offentlig som privat verksamhet och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag om att även uppdragstagare, deltagare i arbetsmarknadspolitiska åtgärder och de som deltar i praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet enligt socialtjänstlagen ska omfattas av lagstiftningen och tillkännager detta för regeringen.

2015/16:3359 av Fredrik Malm m.fl. (L):

Riksdagen antar regeringens lagförslag med de motivuttalanden som framgår av motionen.

BILAGA 2

Regeringens lagförslag

1 Förslag till lag om särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden

Härigenom föreskrivs följande.

Lagens tillämpningsområde

1 § Denna lag innehåller bestämmelser som ger ett särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden i arbetsgivarens verksamhet. Lagen inskränker inte det skydd som kan gälla på annan grund.

Med allvarliga missförhållanden avses brott med fängelse i straffskalan eller därmed jämförliga missförhållanden. Det är tillräckligt att arbetstagaren genom larmet framför konkreta misstankar om sådana allvarliga missförhållanden.

2 § Med arbetstagare jämställs den som utför arbete som inhyrd, om larmet avser förhållanden i inhyrarens verksamhet. I sådana fall ska med arbetsgivare avses inhyraren.

Med inhyrd avses arbetstagare som lagen (2012:854) om uthyrning av arbetstagare är tillämplig på. Med inhyrare avses detsamma som med kundföretag enligt den lagen.

Avtals ogiltighet

3 § Ett avtal är ogiltigt i den utsträckning som det upphäver eller inskränker arbetstagares skydd enligt denna lag.

Vad lagen skyddar mot

4 § En arbetsgivare får inte utsätta en arbetstagare för repressalier på grund av att arbetstagaren slår larm om allvarliga missförhållanden i arbetsgivarens verksamhet enligt 5–7 §§.

Den som i arbetsgivarens ställe har rätt att besluta i frågor som rör arbetstagaren ska likställas med arbetsgivaren vid tillämpningen av första stycket.

Olika sätt att slå larm

Interna larm

5 § En arbetstagare har skydd enligt 4 § om arbetstagaren slår larm till arbetsgivaren eller en representant för denne, eller genom att använda sig av interna rutiner för rapportering av missförhållanden som gäller hos arbetsgivaren.

Larm till arbetstagarorganisation

6 § En arbetstagare har skydd enligt 4 § om arbetstagaren slår larm genom att vända sig till sin arbetstagarorganisation.

Externa larm

7 § En arbetstagare som slår larm genom att offentliggöra uppgifter eller lämna uppgifter för offentliggörande, eller genom att vända sig till en myndighet, har skydd enligt 4 § om

1. arbetstagaren

a) först slagit larm internt enligt 5 § utan att arbetsgivaren vidtagit skäliga åtgärder med anledning av larmet och i skälig utsträckning informerat arbetstagaren om i vilken omfattning åtgärder vidtagits, eller

b) av något annat skäl hade befogad anledning att slå larm externt, och

2. arbetstagaren hade fog för det påstående om allvarliga missförhållanden som larmet avser.

Undantag från skyddet vid brott

8 § Den arbetstagare som genom att slå larm gör sig skyldig till brott har inte skydd enligt lagen.

Skadestånd

9 § En arbetsgivare som bryter mot 4 § ska betala skadestånd för den förlust som uppkommer och för den kränkning som repressalien innebär.

Om talan förs med anledning av uppsägning eller avskedande eller annat förfarande som omfattas av lagen (1982:80) om anställningsskydd får ersättning för förlust som avser tid efter anställningens upphörande under alla förhållanden bestämmas till högst det belopp som anges i 39 § i den lagen.

Om det är skäligt, får skadeståndet sättas ned eller helt falla bort.

Bevisbörda

10 § Om den som anser sig ha blivit utsatt för repressalier som strider mot denna lag visar omständigheter som ger anledning att anta att så råder fallet, är det arbetsgivaren som ska visa att sådana repressalier inte har vidtagits.

Rättegången

11 § Mål om tillämpningen av denna lag ska handläggas enligt lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister.

I sådana mål ska som arbetstagare anses också den som utför arbete som inhyrd. Den hos vilken arbetet utförs ska anses som arbetsgivare. Detta gäller också när reglerna om tvisteförhandling i lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet tillämpas.

När någon för talan ska följande bestämmelser i lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet tillämpas:

- 64 § om tidsfrist för påkallande av förhandling,
- 65 § om tidsfrist för väckande av talan,
- 66 § om förlängd tidsfrist för den som inte företräds av en arbetstagarorganisation, och
- 68 § om förlorad talerätt på grund av preskription.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2017.

2 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Härigenom föreskrivs att 36 kap. 4 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

36 kap.

4 §¹

Sekretess gäller hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider avsevärd skada eller betydande men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i

1. mål om kollektivavtal, och

2. mål om tillämpningen av

– lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet,

– lagen (1982:80) om anställningsskydd,

– 6 kap. 7–12 §§ skollagen (2010:800),

– 31–33 §§ lagen (1994:260) om offentlig anställning,

– 4–11 §§ lagen (1994:261) om fullmaktsanställning,

– 16 och 17 §§ föräldraledighetslagen (1995:584),

– 3–7 §§ lagen (2002:293) om förbud mot diskriminering av deltidsarbetande arbetstagare och arbetstagare med tidsbegränsad anställning, *eller*

– 2 och 5 kap. diskrimineringslagen (2008:567).

– 3–7 §§ lagen (2002:293) om förbud mot diskriminering av deltidsarbetande arbetstagare och arbetstagare med tidsbegränsad anställning,

– 2 och 5 kap. diskrimineringslagen (2008:567), *eller*

– lagen (2016:000) om särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst tjugo år.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2017.

¹ Senaste lydelse 2011:743.